

that the self-borders and their form of existence, the psychological distance are the main parameters of psychological space. Concepts of sovereignty and psychological distance as the main topological characteristics of psychological space of the subject are analyzed. Sovereignty is described as a bipolar construct (sovereignty – deprivation). It was defined functions of psychological distance such as the regulation contacts between «I» and the social world, establishing and maintaining the connection between «I» and the social world, self-determination and the maintenance of social identity. Research presented a position that is based on the statement of the optimal psychological distance. Empirically investigated peculiarities of manifestation of psychological distance in marriage, sovereignty psychological space, subjective well-being indicators of marital relations (marital satisfaction, family anxiety). It was proved that the psychological distance in marriage can be determined based on the level of satisfaction with marriage and sovereignty temporary habits. Based on empirical data described a linear subjection between the length of the psychological distance and subjective evaluation of family well-being. It was noted that the highest satisfaction with marriage peculiar to spouses with symbiotic type of relationship, moderate – with fruitful relationship type, low - with estranged relationship type. It is suggested that short psychological distance with symbiotic type of relationship can be an indicator of how true psychological intimacy with integrated personal identity and pseudo proximity, which violated the mechanisms of identification and separation, disintegrated personal or social identity.

Keywords: *psychological space, sovereignty psychological space, a psychological distance, personal identity, social identity.*

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОМПОНЕНТІВ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА СТИЛЮ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**
УДК 159.922+ 157
Малигіна Г.С.

Стаття присвячена дослідженню відповідальності як інтегрованої якості зрілої особистості. З позиції сучасної психології відповідальність розглядається як окрема психологічна категорія, а точніше – категорія, основою якої є особистісна риса, або як різні категорії – почуття відповідальності, властивість особистості, здібності відповідати, готовність (установки) до відповідальності, риси характеру та ін. Проте, незважаючи на широкую представленість в науці цієї проблематики, дослідження взаємозв'язку досліджуваної якості із стилем міжособистісної взаємодії відсутніс.

Ключові слова: *відповідальність, атрибуція відповідальності, тривожність, локус контролю, детермінація відповідальності, стиль взаємодії.*

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ КОМПОНЕНТОВ ОТВЕТСТВЕННОСТИ И СТИЛЯ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

А. С. Малыгина

Статья посвящена исследованию ответственности как интегрального качества зрелой личности. С позиции современной психологии ответственность рассматривается как отдельная психологическая категория, а точнее – категория, основой которой является личностная черта, или как разные категории – чувство ответственности, свойства личности, готовность (установления) к ответственности, черты характера и др. Однако, несмотря на широкую представленность в науке данной проблематики, исследование взаимосвязи данного качества со стилем межличностного взаимодействия отсутствует.

Ключевые слова: *ответственность, атрибуция ответственности, тревожность, локус контроля, детерминация ответственности, стиль взаимодействия.*

Актуальність дослідження. Відповідальність особистості є однією з найбільш складних проблем в психології, яка усе ще не розв'язана, незважаючи на численні дослідження, присвячені цій темі. Складність і делікатність цієї проблеми більшою мірою обумовлені її психологічним підтекстом: люди чутливі до того, що є їх власним боргом, особистою відповідальністю і провиною, без якої не існує відповідальності, а заклики до відповідальності часто сприймаються як загрози в силу невідворотності покарання, що викликає дискомфорт. Актуальність проблеми відповідальності в психології проявляється і в тому, що багатогранність, неоднозначність її інтерпретацій утруднює виділення цього поняття з сутнісної онтологічної категорії, її «переведення» до категорії психологічного чинника, що має операціональні характеристики і дозволяє здійснювати відносно його вимірювальні процедури.

Відповідальність – особлива форма саморегуляції і самодетермінації особистості, що виражається в усвідомленні себе як причини здійснених вчинків та їх наслідків і в усвідомленні й контролі своєї здатності виступати причиною змін (або протидії змінам) в навколишньому світі і у власному житті. Неоднозначність та складність відповідальності як особистісної категорії проявляється у різноманітності підходів до її вивчення.

Аналіз наукових першоджерел дозволяє стверджувати, що, не дивлячись на широкий інтерес наукової спільноти до проблеми відповідальності, внутрішньопсихологічної структури даного феномену в науці не існує. На сьогоднішній день немає чітких теоретико-методологічних підстав, які дали б завершену загальнопсихологічну характеристику відповідальності, її структурних компонентів і умов виникнення; визначили генезис і детермінанти функціонування відповідальності у працівників органів внутрішніх справ. З проведеного огляду наукових першоджерел виходить, що в сучасній психології, незважаючи на активне звернення зарубіжної і вітчизняної науки до проблематики відповідальності, склалися певні протиріччя, розв'язання яких вимагає проведення подальших досліджень.

Ми розглядаємо відповідальність як складну інтегральну властивість особистості, що виражається у глибокому взаємозв'язку об'єктивної необхідності виконання суспільних норм, внутрішньої готовності нести відповідальність за себе та за інших та активної реалізації цієї готовності у будь-яких життєвих ситуаціях. В даному випадку йдеться не про відповідальність-необхідність, відповідальність-обов'язок, а про відповідальність-потребу, що є головним.

Вважаємо, що одним із провідних чинників, що впливають на індивідуальні прояви відповідальності працівників ОВС, є стиль міжособистісної взаємодії, який вивчався за допомогою методу діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі. Для цього нами були проаналізовані кореляційні взаємозв'язки між відповідальністю та показниками методу діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі. Для визначення кількості факторів в моделі використовувався критерій «сліду». Графік «сліду» для визначення кількості факторів в структурі стильових особливостей міжособистісної взаємодії працівників ОВС наведений на рис. 1. Як видно з цього графіку, суттєва зміна лінії «сліду» відбувалась на рівні першого фактору. Отже, аналізувалась однофакторна модель, що дозволила нам виділити лише одну базову категорію відповідних змінних, що свідчать про стильові особливості міжособистісної взаємодії працівника ОВС.

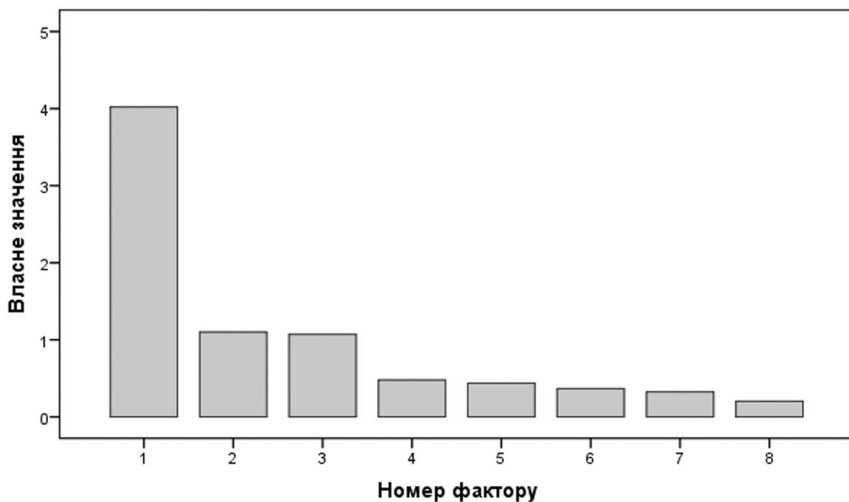

Рис. 1. Графік «сліду» для визначення кількості факторів в структурі стильових особливостей міжособистісної взаємодії працівника ОВС.

Розглянемо, якою є структура взаємозв'язків між відповідальністю та октантами методики Т. Лірі. З восьми октантів лише один – октант V (покірносором'язливий) виявив негативні коефіцієнти кореляції із компонентами відповідальності. Тоді як інші октанти характеризувалися додатними кореляційним зв'язками із відповідальністю (рис. 2.). Розглянемо ці кореляційні зв'язки детальніше, враховуючи трикомпонентний склад конструкту відповідальності.

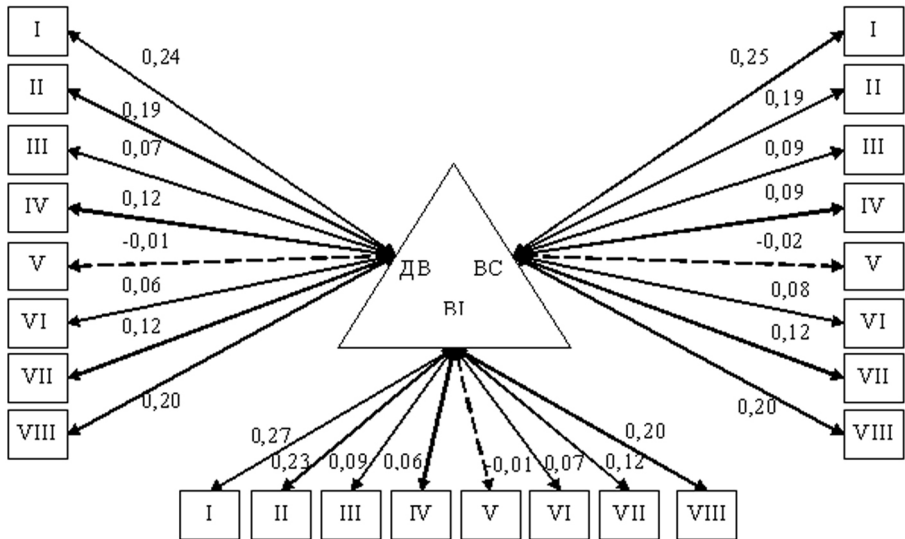

Рис. 2. Кореляційні зв'язки між компонентами відповідальності та стильовими особливостями міжособистісної взаємодії працівника ОВС.

Примітка: ДВ – дисциплінарна відповідальність;
 ВС – відповідальність за себе; ВІ – відповідальність за іншу людину.

Перший октант методики Лірі формував статистично значущі кореляції із усіма показниками відповідальності. Найміцнішою була парна кореляція із компонентом відповідальності за іншу людину ($r = 0,27$; $p < 0,01$), меншою за значенням – кореляція із компонентом відповідальності за себе ($r = 0,25$; $p < 0,01$) і ще меншою кореляція із дисциплінарною відповідальністю ($r = 0,24$; $p < 0,01$). На думку Л.М. Собчик, в осіб з переважанням «владно-лідуючого» стилю міжособистісних стосунків (або інакше I октант) відзначається оптимістичність, швидкість реакцій, висока активність, виражена мотивація досягнення, тенденція до домінування, підвищений рівнем домагань, легкість і швидкість в прийнятті рішень, орієнтація переважно на власну думку та мінімальну залежність від зовнішніх середовищних чинників, екстравертованість [6]. Л.М. Собчик зазначає, що вчинки і їх висловлення можуть бути швидкими і недостатньо обміркованими. Це реагування, обумовлене негайними потребами, яке реалізується у вигляді виразної тенденції до спонтанної самореалізації, активного впливу на оточення, завойовницькій позиції, прагненні вести за собою і підкоряти своїй волі інших. Отже, I октант відбиває характерний для стеничної, домінантної особистості тип міжособистісних стосунків, що виявляється на рівні соціальної активності у вигляді лідерських тенденцій, а за індивідуально-типологічними особливостями відповідає гіпертичному варіанту особистості, що правомірно співвіднести із сильним типом вищої нервової діяльності; в сполученні з деякою лабільністю нервових процесів. Таким чином, чим впевненішими себе почувають праців-

ники ОВС, тим активніше вони здатні виявляти власну відповідальність, зокрема у міжособистісному контексті, тобто відповідальність за інших.

Октант II (незалежно-домінуючий) також виявив статистично значущі кореляції із компонентами відповідальності. Він був найбільш сильно пов'язаний із відповідальністю за інших людей ($r = 0,24$; $p < 0,01$). Менш міцні кореляції виявлені для інших показників відповідальності – $r = 0,19$; $p < 0,01$. Цей октант відповідає за риси самовдоволення (або самозакоханості), дистантність, егоцентричність, завищений рівень домагань, виражене почуття суперництва, що виявляється в прагненні зайняти відособлену позицію в групі [6]. Домінантні тут у меншому ступені спрямована на загальні із групою інтереси. Стиль мислення нешаблонний, творчий. Думка оточення сприймається критично, власна думка зводиться в ранг догми або досить категорично відстоюється. Висока пошукова активність поєднується з безстрашністю, характерна також низька поступливість.

Як і при провідному I октанті високі бали II октанта позитивно корелюють з характеристиками стеничного типу реагування, однак тут більше акцентуються ознаки індивідуальності, імпульсивності, відокремленості, неконформності. Однак умовно вони ближче всього до спонтанних, експансивних і неконформних особистостей, емоційно-динамічний патерн яких йде коріннями в тип вищої нервової діяльності з перевагою сильних характеристик і динамічності процесів збудження у сполученні з нестійкістю, вразливістю.

Отже, більш високий рівень впевненої, незалежної поведінки, суперництва та конкуренції при взаємодії з оточенням дозволяє працівнику ОВС виявляти більшу відповідальність, зокрема відповідальність за інших осіб.

III октант (прямолінійно – агресивний) не виявив статистично значущих кореляцій із компонентами відповідальності. Для дисциплінарної відповідальності були отримані наступні коефіцієнти кореляції – $r = 0,07$; $p = 0,30$, для відповідальності за себе – $r = 0,09$; $p = 0,19$, для відповідальності за інших – $r = 0,09$; $p = 0,22$. Особистість із переважанням прямолінійно-агресивного стилю характеризується високою конфліктністю та особистісною ригідністю, ворожістю по відношенню до оточуючих, агресивністю як стратегією психологічного захисту у конфліктах, особистісною тривожністю, образою та підозрливістю як формами агресивних реакцій.

Оскільки не виявлено статистичної значущості зв'язку спрямованості до прямолінійного стилю спілкування з відповідальністю, то можна зробити висновок, що особистість, у якої переважає цей стиль спілкування, не можна однозначно характеризувати як відповідальну чи невідповідальну.

IV октант (недовірливо-скептичний) також не виявив статистично значущих кореляцій із компонентами відповідальності. Для дисциплінарної відповідальності були отримані наступні коефіцієнти кореляції – $r = 0,12$; $p = 0,10$, для відповідальності за себе – $r = 0,09$; $p = 0,21$, для відповідальності за інших – $r = 0,06$; $p = 0,40$. Для цього октанту характерна реалістичність бази суджень і вчинків, скептицизм і неконформність, які переростають у вкрай уразливий і недовірливий модус відносин до навколишніх з вираженою схильністю до критицизму, з невдоволенням іншими та підозрливістю.

Але враховуючи, що наведені коефіцієнти кореляції не є статистично значущими, можна припустити, що недовірливість та скептичність як стиль міжко-

особистісної поведінки не визначають, чи буде поведінка працівника ОВС відповідальною, чи ні.

Для V октанту (покірно-сором'язливий), як ми вже зазначали вище, виявлені від'ємні коефіцієнти кореляції з показниками відповідальності, які також не були статистично значущими. Кореляційні взаємозв'язки були наступними: для дисциплінарної відповідальності $r = -0,01$; $p = 0,96$, для відповідальності за себе $-r = -0,02$; $p = 0,77$, для відповідальності за інших $-r = -0,01$; $p = 0,85$.

Отже, такі особливості міжособистісних відносин, як скромність, сором'язливість, схильність брати на себе чужі обов'язки, покірність, підвищене почуття провини ніяк не стосуються психологічного конструкту відповідальності, що досліджується.

VI октант (залежно-слухняний) відбиває такі особливості міжособистісних взаємин як (при помірних балах) потребу в допомозі і довірі з боку оточуючих, у їхньому визнанні, а також (при високих показниках) понадконформність, повну залежність від думки оточуючих. Всі кореляції цього октанту із компонентами відповідальності були статистично незначущими. Коефіцієнти кореляції та їхня статистична значущість були наступними: дисциплінарна відповідальність ($r = 0,06$; $p = 0,40$), відповідальність за себе ($r = 0,08$; $p = 0,25$), відповідальність за інших ($r = 0,07$; $p = 0,43$).

Таким чином, для жодного із компонентів відповідальності характеристики, що стоять за VI октантом, не є визначальними.

VII октант (співробітничо-конвенціональний) також не виявив статистично значущих кореляцій із компонентами відповідальності. Для дисциплінарної відповідальності були отримані наступні коефіцієнти кореляції $-r = 0,12$; $p = 0,09$, для відповідальності за себе $-r = 0,12$; $p = 0,10$, для відповідальності за інших $-r = 0,12$; $p = 0,10$. Особистість із переважанням співробітничо-конвенціонального стилю характеризується прагненням до тісного співробітництва з референтною групою, до дружніх відносин з оточуючими. Надмірність ступеня виразності даного стилю проявляється компромісною поведінкою, нестриманістю у виливах своєї дружелюбності стосовно оточення, прагнення підкреслити свою причетність до інтересів більшості.

Для VIII (відповідально-великодушного) октанту методики Лпірі встановлено статистично значущі кореляції із усіма показниками відповідальності, які дорівнювали $r = 0,20$; $p < 0,01$. У цьому октанті тип міжособистісної взаємодії поєднується з такими особистісними особливостями, як виражена потреба відповідати соціальним нормам поведінки, схильність до ідеалізації гармонії міжособистісних стосунків, екзальтація у прояві своїх переконань, виражена емоційна залученість, що може носити більш поверхневий характер, чим це декларується. На думку дослідниці для особистостей з домінуючим VIII октантом характерне легке вживання в різні соціальні ролі, гнучкість у контактах, комунікабельність, доброзичливість, жертвовність; прагнення до діяльності, корисної для всіх людей; прояв милосердя, добродійності, місіонерський склад особистості. Також для таких особистостей властиві артистичність, потреба справляти приємне враження, подобатися оточенню.

Отже, більш виразний відповідально-великодушний стиль міжособистісної взаємодії супроводжується у працівників ОВС розвинутістю усіх трьох компонентів відповідальності.

Обчисливши коефіцієнти множинної кореляції, ми виявили, наскільки сильно кожен компонент відповідальності є пов'язаним зі стилем міжособистісної взаємодії. Найбільшим за значенням множинним зв'язком зі стильовими особливостями міжособистісних стосунків характеризувався компонент відповідальності за інших людей ($R = 0,37$). Відповідальність за себе та дисциплінарна відповідальність характеризувались меншими коефіцієнтами множинної кореляції: відповідно $R = 0,35$ для кожного компоненту.

Відтак, можна зробити висновок, що у контексті стилю міжособистісних взаємин відповідальність працівника ОВС виявляє себе, як асертивна поведінка. У психології асертивність розуміється як якість особистості, як здатність людини конструктивно відстоювати свої права, демонструвати позитивне і шанобливе ставлення до інших людей, як здатність захищати власні інтереси, формулювати і відстоювати свою думку, вільно висловлювати свої почуття і емоції, досягати поставленої мети, при цьому не порушувати права інших людей і брати на себе відповідальність за власну поведінку (В.Каппоні, Т.Новак [4]).

Узагальнюючи результати аналізу кореляційних взаємовідносин між відповідальністю досліджених працівників ОВС та стилем їх міжособистісної взаємодії, варто зазначити, що відповідальність супроводжувалась впевненою, незалежною поведінкою, суперництвом та конкуренцією при взаємодії з оточенням, стеничним реагуванням на стреси у комунікації, а також потребою відповідати соціальним нормам поведінки, схильністю до ідеалізації гармонії міжособистісних стосунків. В цьому виявляються риси асертивного стилю професійної діяльності та міжособистісної взаємодії працівника ОВС. В цілому якості, які свідчать про стиль міжособистісних стосунків, знаходять свою реалізацію в першу чергу у відповідальності за інших.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. — М. : Наука, 1980. — 335 с.
2. Выготский Л.С. Диагностика развития и педологическая клиника трудного детства. / Л.С. Выготский // Собр. соч. М. : Педагогика, 1983. — Т.5. — С. 257-321.
3. Знаков В.В. Понимание как проблема человеческого бытия /Знаков В.В. //Психологический журнал. — 2000. — Т. 21. — №2. — С. 7-15.
4. Каппони В. Как делать все по-своему, или Ассертивность — в жизнь / В. Каппони, Т. Новак. — СПб. : Питер, 1995. — 186 с.
5. Пиаже Ж. Избранные психологические труды /Ж.Пиаже. — М. : Педагогика, 2004. — 237 с.
6. Собчик Л.Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики /Л.Н.Собчик. — СПб. : Речь, 2005. — 624 с.

FEATURES OF INTERCOMMUNICATION OF COMPONENTS OF RESPONSIBILITY AND STYLE OF INTERPERSONALITY CO-OPERATION

Abstract. Research of actuality. *Responsibility of personality is one of the most thorny problems in psychology that all yet not untied, without regard to the numerous researches sanctified to this theme. Complication and delicacy of this problem are in a greater degree conditioned her by a psychological implication: people are sensible to that is them by an own debt, personal responsibility and guilt without that there is not responsibility, and appeals to responsibility are often perceived as threatening in force of inevitability punishments, that causes discomfort. Actuality of problem of responsibility in psychology is shows up in that many-sided nature, the ambiguousness of her interpretations bothers the selection of this concept from an essence ontological category, her «translation» in the category of psychological factor that has onepaujo-нальни descriptions and allows to carry out measuring procedures in relation to him.*

Nowadays many scientists considered sometimes crises of the personal responsibility, when individual responsibility is washed out, and a man becomes part of general activity, from that nothing depends. In this connection a man loses a free agency, possibility to choose and independently convert the plans into life. But responsibility that arose up as the social phenomenon is a powerful characteristic of adjusting of behavior, thus behavior socially useful. In addition, responsibility is always cardinally connected with social changes essence of responsibility changes and reforms in life of everybody.

Responsibility is the special form of self-regulation personality that is expressed in realization of itself as reasons of the carried out acts and their consequences and in realization and control of the ability to come forward as reason of changes (or to counteraction to the changes) in the surrounding world and in one's own life.

Summarizing the results of analysis of cross-correlation mutual relations between responsibility of investigational workers of low and style them interpersonality co-operation, it should marked be that responsibility was accompanied by sure, independent behavior, rivalry and competition at co-operating with surroundings, cменивуум reacting on stresses in communication, and also by a necessity to meet the social standards of behavior, by propensity to idealization of harmony of interpersonality relations. The lines of assertive style of professional activity and interpersonality co-operation of worker of low appear herein. On the whole internalss that testify to style of interpersonality relations find the realization first of all in responsibility for other.